

УДК 159.9

Аліна Романівна КОЖУШКО,

*завідувач відділення психопрофілактики
та професійного психофізіологічного відбору
Центру психіатричної допомоги та професійного
психофізіологічного відбору Державної установи
«Територіальне медичне об'єднання
Міністерства внутрішніх справ України по Харківській області»,
кандидат психологічних наук;*

Павло Валентинович МАКАРЕНКО,

*заступник декана з навчально-методичної та наукової роботи
факультету № 4 (інформаційної безпеки)
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент*

ПСИХОСОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ СТРЕСУ ПРАЦІВНИКІВ МВС УКРАЇНИ

Розглядається роль психосоціальних факторів стресу у професійній діяльності співробітників МВС України. Надані негативні фактори, що впливають на професійну діяльність.

Проблема стресів на роботі – точка перетину багатьох дисциплін, від фізіології і медицини до психології, соціології та політики. Це обумовлено, з одного боку, фізіологічними та психологічними механізмами стрес-реакцій, а з іншого – соціальним характером наслідків робочих стресів. Правоохоронна діяльність є однією зі стресових професій. Професія поліцейського пов'язана з щоденним ризиком, фізичними та моральними навантаженнями, що надалі може привести до «професійної деформації». Актуальність даної проблеми обумовлена необхідністю вдосконалення моніторингу стану здоров'я поліцейських в рамках диспансеризації, а також розробки організаційних заходів із зазначеною групою для психопрофілактичної діяльності.

У сучасній психології представлений широкий спектр концепцій і відповідних їм моделей психологічного стресу. Це різноманіття відображає відмінності дослідницьких позицій в розумінні того, що таке стрес і як це поняття може бути операціоналізовано. Крім загострення дилеми, що стала вже класичною, у трактуванні терміна «стрес», як комплексу причин і факторів, що викликають підвищену напруженість діяльності та ускладнюють рішення поведінкових завдань, або ж власне стану суб'єкта, що виникає при різного роду ускладнених ситуаціях, в останні роки оформився ряд нових теорій і їх емпіричних додатків.

Так, в монографії дослідника стресу К. Купера, представлено більше 10 базових моделей «організаційного стресу». Розробка більшості з них

пов'язана з усвідомленням необхідності аналізу опосередкованих факторів і індивідуальних характеристик, які грають принципову роль в розвитку стресових реакцій і їх фіксації у вигляді стійких негативних проявів. До числа таких базових моделей відносяться, наприклад, адитивна модель суб'єктивних складових праці Дж. Р. Олдхема і Дж. Хакмана, двохфакторна модель відповідальності і контролю Р. А. Карасека, модель особистісних модераторів К. Паркеса та інші [1, 2].

На перший погляд така різноманітність теоретичних позицій і їх трактувань свідчить про невизначеність і навіть змістовної «порожнечі» поняття «стрес». Так, психологічний стрес – це просто широко поширений термін, використовуваний як своєрідний «ярлик» для позначення мозаїчної картини розрізаних проблем, фактів і спостережень, пов'язаних зі змінами життєдіяльності людини в ускладнених умовах праці. Однак, аналіз найбільш відомих моделей показує, що вони досить добре концептуально і емпірично обґрунтовані. Більш того, в логіці побудови цих моделей чітко простежується використання подібних конструктів, що дозволяють виділити три основні типи концептуальних парадигм аналізу психологічного стресу [3, с. 59–63].

1. Парадигма відповідності в системі «особистість – середовище», що лежить в основі екологічного підходу. У цій парадигмі стрес розглядається як результат дисбалансу між вимогами навколишнього середовища (фізичної, трудової, соціальної) і наявними ресурсами людини, що проявляється у формуванні широкого спектру негативних наслідків, як з боку зниження ефективності праці, так і порушень фізичного здоров'я і особистісного благополуччя працюючих.

2. Процесуально-когнітивна парадигма базується на психологічній моделі стресу Р. Лазаруса і відома, як трансактний підхід. Вона заснована на інтерпретації стресу, як процесу розвитку індивідуально-особистісних форм адаптації до ускладнених умов діяльності, головними компонентами якого є когнітивна оцінка ситуації і актуалізація репертуару внутрішніх засобів подолання труднощів (coping strategies).

3. Парадигма регуляції станів, що реалізується в рамках регуляторного підходу. У ній увага фіксується на аналізі стресу, як особливого класу станів з багатою феноменологією, що виникають в результаті зміни механізмів регуляції діяльності та поведінки при актуальному і пролонгованому впливі стресогенних факторів [4, с. 120–135].

Незважаючи на те, що названі парадигми найчастіше обговорюються, як незалежні і, в певному сенсі, конкурують одна з одною, між ними не існує жорстких розмежувань або непримиренних протиріч. Навпаки, в сукупності вони швидше відображають різні «пласти» аналізу факторів і механізмів розвитку стресу, які взаємодоповнюють один одного.

Незважаючи на значне число досліджень психологічного стресу у галузі психології, недостатньо уваги приділяється вивченню суб'єктивної

значущості труднощів професійної діяльності, які, перешкоджають комфортним умовам виконання професійних обов'язків.

У даному дослідженні брали участь співробітники МВС України в кількості 61 людини. Середній вік респондентів склав $32,85 \pm 0,7$ років, середній термін служби становив $10,2 \pm 0,7$ років.

Для досягнення мети, вирішення поставлених завдань було використано наступні методи: методика експрес-діагностики рівня психоемоційного напруження (ПЕН), адаптована О. С. Копін, мікросоціологічне опитування за допомогою спеціально розробленої анкети. Респондентам пропонувалося в порядку спадання суб'єктивної значущості визначити труднощі професійної діяльності, виділити чинники, які, на їх думку, перешкоджають комфортним умовам виконання професійних обов'язків.

За методикою ПЕН були отримані наступні результати. Самооцінка здоров'я оцінювалася на гарному рівні; шкала «психосоціального стресу» виявилася на середньому рівні (1,6 б.); за шкалою «задоволеність життям в цілому» показники знаходилися на граничному рівні між низьким і середнім, що може свідчити про незадоволення; умови життя за шкалою «задоволеність умовами життя» оцінювалася задовільно; шкала «задоволеність сторонами життя» має середні показники, що говорить про задоволення основних життєвих потреб.

За результатами розробленої анкети було виявлено наступне. Перші фактори основані на умовах і організації професійної діяльності, а саме: «стресові і надзвичайні ситуації в поєднанні з відповідальністю і професійно-рольовою позицією (присягою, статутами, наказами МВС, настановами начальників і командирів різних ступенів, службовим обов'язком)» займає лідируючу позицію (77,1%), «ненормований робочий день» (65,3%). Фактор «порушення режиму відпочинку в зв'язку з постійними незапланованими заходами» (32,9%) пояснюється появою позаштатних ситуацій і сприяє появі хронічної втоми, дискомфорту. «Недостатня компетентність, некоректність у взаєминах» (25%) викликає внутрішній протест, напругу, що позначається в подальшому на настрої і ефективності професійної діяльності.

Наступним за частотою вказування є фактор «кадрові проблеми» (22,8%) у зв'язку зі скороченням особового складу, недостатню кваліфікацію і підготовленості персоналу МВС, що може перешкоджати ефективному виконанню функціональних обов'язків і «несе загрозу життю іншим співробітникам». Перерахований ряд факторів займає вагоме місце серед інших, і на думку і оцінку респондентів також, є професійними стресорами, оскільки їх вплив здатний виснажити компенсаторні механізми.

Наступний ряд факторів відноситься до економічної сторони. Лідируючу позицію займає фактор «недостатнє фінансування для придбання техніки, ремонт обладнання, предметів побуту» (33,2%);

«одноманітне харчування» (13,5 %); «низька заробітна плата» (8,2 %). Дані фактори можна віднести до неспецифічних, але характерних.

І останній ряд факторів можна відвести до соціально-психологічного аспекту. Респонденти виділяють: «труднощі взаємин і часто мінливий колектив (17,3 %); «сімейні проблеми через неритмічний графік роботи» (8,6 %). Так само згадали про небезпеку «формування алкогольної та / або наркотичної залежності» (3,2 %).

Таким чином, отримані в ході проведеного дослідження результати дозволяють зробити наступні висновки:

Серед макросоціальних фрустраторів найбільше значення мають економічні фактори, що роблять негативний вплив на мотивацію персоналу МВС, а, отже, і на якість професійної діяльності.

У числі факторів службової діяльності, які надають несприятливий вплив вагоміший недостатньо якісна організація праці, оскільки їх вплив здатний виснажити компенсаторні механізми.

В цілому ж рівень психосоціального стресу має середні показники, що говорить про задоволення основних життєвих потреб.

Список бібліографічних посилань

1. Абабков В. А., Перре М. Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, терапии. СПб. : Речь, 2004. 165 с.
2. Безносов С. П. Профессиональная деформация личности. СПб. : Речь, 2004. 272 с.
3. Леонова А. Б., Кузнецова А. С. Психопрофилактика стрессов. М. : Из-во Моск. ун-та, 1993. 123 с.
4. Valiant G. E. Adaptation to life. Boston ; Toronto, 1974. 369 p.

Отримано 05.03.2019

УДК [159.9:355/351.74]:616.895

Олександр Сергійович КОЛЕСНІЧЕНКО,

начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України науково-дослідного центру Національної академії Національної гвардії України (м. Харків), кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник;

 <https://orcid.org/0000-0001-6406-1935>

МОДЕЛЬ БОЙОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Розглянуто результати розробки моделі бойової психологічної травматизації військовослужбовців Національної гвардії України. Представлена модель відображає «спіраль», де військовослужбовці фактично замикаються